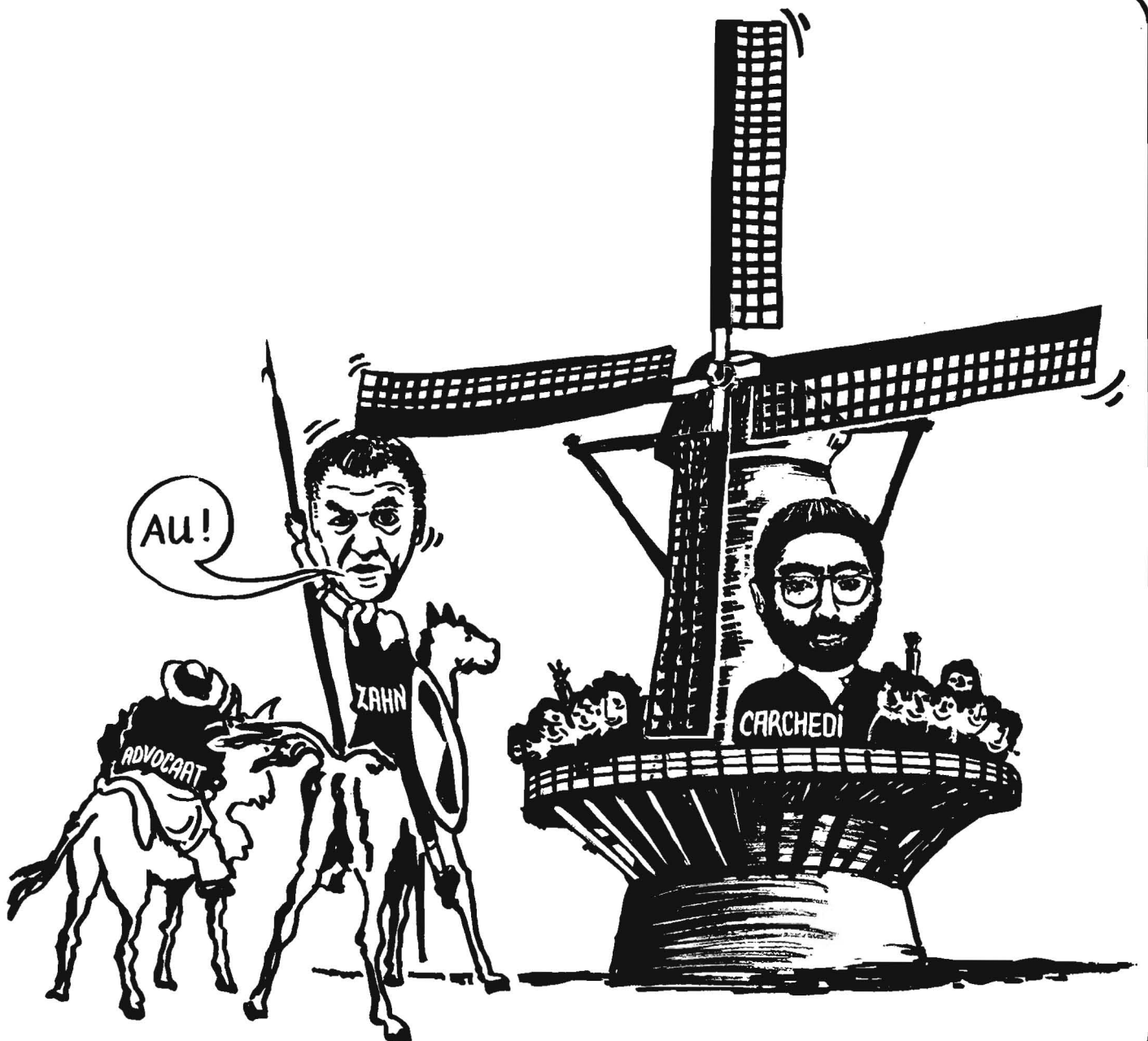

rostra

juni 1975 nr. 39

HOE PROFESSOR ZAHN IN ZIJN STRIJD VOOR
ONBEVANGEN WETENSCHAP EEN KLAP VAN DE
MOLEN TE PAKKEN KREEG!

rostra

blad van de
economische
fakulteit

jaargang 74-75
redaktie

Paul Banske
Gerard Böttcher
Johan Conijn
Ekko van Ierland
J.G. Lambooy
Adri Stam
Hubert Sturm
Hein Vrolijk

adres

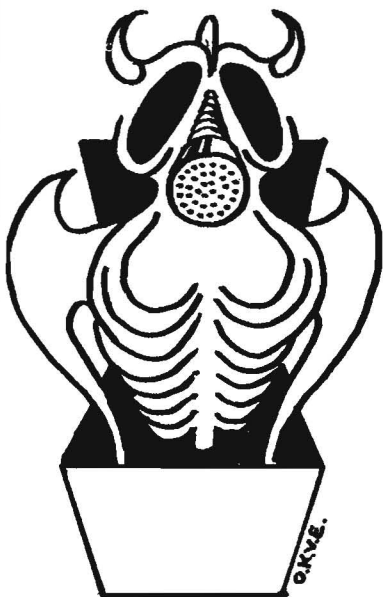
Jodenbreestraat 23
Kamer 1324
tel. 5254017, indien geen
gehoor; SEF tel. 5254120

postadres

Jodenbreestraat 23
Kamer 2167
Amsterdam

illustrator

Onno Kraft von Ermel

*ec. sociologie
gezahneerd?*

In dit laatste nummer voor de vakantie komen wij, zoals beloofd, terug op de nevenfuncties aan onze faculteit. Gewoonte getrouw een sappig verhaal. Niet minder sappig is het artikel over het konflikt bij Economische Sociologie, waar wij deze keer het nummer mee openen. Een "must" voor onze economisch geschoolde lezers is het artikel met kritiek op de werkwijze van het Centraal Planbureau (C.P.B.). Omfinanciële redenen werden wij gedwongen dit laatste nummer van ROSTRA erg dun te houden. Mede hierdoor blijft het mogelijk in september op normale sterkte door te gaan. Een andere voorwaarde daarvoor is, dat voldoende mensen bereid zijn het redactionele werk te verrichten. Wij houden ons dan ook aanbevolen voor kandidaten om ons op te volgen. Rest ons de lezers een prettige vakantie toe te wensen. Wat wij bij deze doen.

red.

inhoud

CONFLICT BIJ EC. SOCIOLOGIE ECONOMISCHE SOCIOLOGIE-PLEIDDOO VOOR EEN BREDE BENADERING "LABOR AND MONOPOLY CAPITAL" PROPEDEUSE, EEN GOED BEGIN... KRITIEK OP C.P.B.-STUDIE FORUM WERKGELEGENHEID NEVENFUNCTIES STATISTISCH BEKEKEN KORROSTRAPONDENTIE	pg3 pg4 pg5 pg6 pg7 pg8 pg9 pg9 pg10
---	--

INTREE 75

BEGELEIDERS GEZOCHT VOOR INTREE-DAGEN

Zij trekken gedurende de Intree op met een groepje van 8 à 10 mensen, die zij opvangen en wegwijs maken. Gezien het grote aantal eerstejaars dat dit jaar aankomt, hebben wij ook ontzettend veel begeleiders nodig (200!!), en zoveel hebben zich nog niet opgegeven. Het slagen van INTREE 75 staat of valt met een voldoende aantal begeleiders. HELP MEE AAN HET SLAGEN VAN INTREE door je op te geven als begeleider tijdens de INTREE 75, welke plaats vindt van 25 t/m 29 augustus. Een laatste voorbereidingsdag voor de begeleiders vindt plaats op 23 augustus. Hierover volgt nader bericht wanneer je je opgegeven hebt.

de INTREE-kommissie

opgave bij: Kommissie INTREE 75,
Singel 445, tel. 5254309
of: Bureau Studentenzaken,
tel. 5254303/4302.

kamers gevraagd

AIESEC is een internationale studenten-organisatie, die elk jaar een stage-uitwisselingsprogramma organiseert voor economie-studenten uit de 52 bij haar aangesloten landen. In verband daarmee zoeken wij ook dit jaar weer kamers in onderhuur voor kortere en langere perioden. Gaarne contact opnemen met:
A.I.E.S.E.C.-Amsterdam
Burg. Tellegenhuis
Jodenbreestraat 23 - kamer 1136
Amsterdam
Tel.: 020 - 5254051
Kantooruren: maandag, woensdag
en vrijdag van 15.00 tot 17.00 uur.

rostra zoekt redak- teuren

sollicitaties
naar Joden-
breestr. 23
kr. 2167

CONFLICT bij EC. SOCIOLOGIE

A
Eind vorig jaar heeft Prof. Heertje de "Stichting ter bevordering van een onbevangen wetenschap en onderwijs aan universiteiten en hogescholen" opgericht. Prof. Zahn, lid van deze stichting, is sinds 29 november 1974 (zie Rostra nr. 35 en nr. 38) ijverig bezig zijn lidmaatschap waar te maken. Begin december distancieerde Prof. Zahn zich van zijn medewerker Dr. Carchedi, niet vanwege incompetentie, maar vanwege de wetenschapsopvatting van Dr. Carchedi. Toen Prof. Zahn zich ook distancieerde van beoordeling van tentamens en scripties door Dr. Carchedi greep de Faculteitsraad in. Prof. Zahn handelde tegen de WUB, beperkte de vrijheid van wetenschapsbeoefening en hij zou studenten duperen en in het vervolg hun keuzevrijheid onmogelijk maken. Prof. Zahn, die altijd klaagde dat de universiteit gepolitiseerd en gepolariseerd werd door studenten, beging een politieke actie van het zuiverste water. Ook Prof. Klant wees Prof. Zahn hier op toen hij opmerkte dat het gedrag van Prof. Zahn "een klein beetje het luchtje van een heksenjacht" had. Prof. Zahn zag zich gedwongen door de Faculteitsraad zijn bezwaren in te slikken. De Faculteitsraad erkende het recht van medewerkers tentamens af te nemen, scripties te begeleiden en te beoordelen en van hun eigen wetenschapsopvatting uit te gaan in colleges en werkgroepen. Vragen van Stuurman (ASVA-fractie) over deze rechten aan het College van Bestuur werden eveneens in bovenstaande zin beantwoord. Prof. Zahn heeft het er echter niet bij laten zitten. Al op 18 april diende hij weer een bezwaarschrift in bij de Faculteitsraad, waarin vele besluiten van de vakgroep voor vernietiging werden voorgedragen, ook besluiten die al meer dan 2 jaar geleden met instemming van Prof. Zahn werden genomen! Alvorens op de laatste ontwikkelingen nader in te gaan, zal Rostra de geschiedenis van de moeilijkheden bij de vakgroep economische sociologie en wel in het bijzonder met Prof. Zahn, de revue laten passeren.

B

Het conflict dat thans binnen de vakgroep economische sociologie speelt is daar namelijk niet het eerste in zijn soort. Enkele jaren geleden hebben zich vergelijkbare toestanden afgespeeld, inclusief de competentiestrijd om de verantwoordelijkheid voor het onderwijs en inclusief aanvallen op personen vanwege hun wetenschapsopvatting. De gehele geschiedenis kan hier niet worden weergegeven, wel een globaal overzicht. De aanleiding lag toendertijd in een voorstel van de onderwijsprogramma commissie om de studierichting economische sociologie op te heffen. Het georganiseerde

verzet van staf (exclusief Prof. Zahn) en studenten hiertegen vormde tevens het beginpunt van discussies over de structuur van het instituut en over de inhoud van het onderwijs in de economische sociologie. De medewerkers van het instituut, de kandidaatsassistenten en studenten verenigden zich in een zgn. stuurgroep, die voorstellen dienaangaande deed. De bedreiging van de volstrekt autonome positie van de hoogleraar welke inherent was aan deze voorstellen leidde tot een conflict tussen studenten en staf enerzijds en Prof. Zahn anderzijds. Voorzover het conflict de relatie tussen Prof. Zahn en zijn medewerkers betrof zagen wij ook hier:

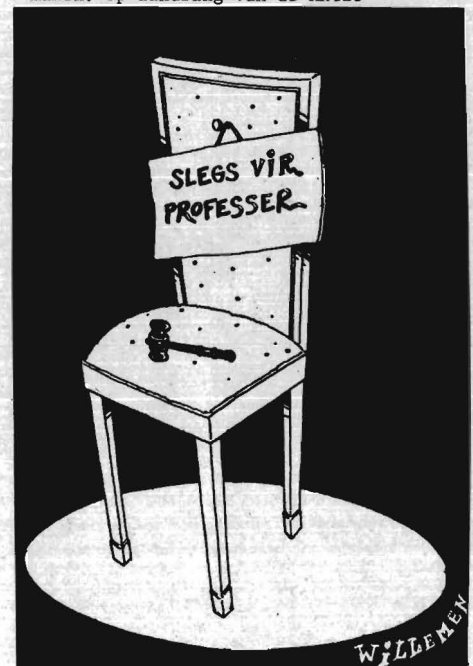
- een meningsverschil over de vraag of de hoogleraar alleen verantwoordelijkheid droeg voor de inrichting van het onderwijs;
- een meningsverschil over de vraag of er ruimte was voor een andere wetenschapsopvatting en een andere opvatting over economische sociologie dan die van Prof. Zahn.

Bij dit laatste was met name Drs. Sierksma betrokken. Drs. Durlacher, die aanvankelijk deel uitmaakte van de Stuurgroep, ging later met ziekteverlof en heeft daarna ontslag genomen, omdat hij in een andere werkring een vruchtbaarder gebied voor wetenschappelijke activiteiten veronderstelde. Van belang is met name de houding van Prof. Zahn tegenover Drs. Sierksma. Door de dreiging op straat gezet te worden werd hij gedwongen om met een jaar betaald studieverlof ontslag te nemen (Drs. Sierksma was in tijdelijks dienst).

C

De benoeming van Dr. Carchedi voorzag in een duidelijke behoefte onder de studenten. Gezien het veelomvattende karakter van het vak economische sociologie en het belang van de aanpak van Dr. Carchedi ten aanzien van economische sociologie, bleek al snel een nadere taakverdeling onder de docenten van de vakgroep noodzakelijk. Prof. Zahn, die bovendien veel in het buitenland vertoeft, stelde een regeling met betrekking tot scripties, tentamens en colleges voor. Sinds de uitspraak van de Faculteitsraad in december verzet hij zich tegen ieder besluit van de vakgroep over de taakverdeling van de docenten. Prof. Zahn tekende tegen het besluit van de vakgroep om in het studiejaar 75/76 de taken te laten rouleren tussen de drie docenten, Prof. Zahn, Dr. Carchedi en Drs. Scobie, beroep aan bij de Faculteitsraad. Echter niet alleen tegen dit laatste vakgroepbesluit, ook tegen

vroegere beslissingen zoals de bevoegdheid van medewerkers om (grote) doctoraalcolleges te geven, tentamens af te nemen en scripties te beoordelen. Prof. Zahn verzocht voorts een commissie van onderzoek in te stellen, die o.a. moest beoordelen of Dr. Carchedi eigenlijk wel economische sociologie doceert. De Faculteitsraad is gerechtigd de taakverdeling binnen een vakgroep nader vast te stellen en had dus alle recht de genomen vakgroepbesluiten te ratificeren. Prof. Zahn verzette zich hier echter zo heftig tegen dat hij een meerderheid (alleen de AGE stemde tegen Prof. Zahn) ertoe wist te bewegen voorlopig de besluiten van de vakgroep te schorsen en een commissie van goede diensten in te stellen. De gevolgen van dit misschien wel ondoordachte besluit zijn o.a. dat studenten nu beroofd worden van de mogelijkheid om bij Dr. Carchedi grote tentamens af te leggen of scripties te schrijven. Het zal daarom een eerste taak van de commissie moeten zijn, de rechten van de medewerkers én de studenten weer te herstellen en de Faculteitsraad te wijzen op haar verantwoordelijkheid in deze. De Faculteitsraad zal Prof. Zahn duidelijk moeten maken dat niet hij alleen alle besluiten kan nemen, maar dat de vakgroep een bepaalde taakverdeling moet kunnen maken. Op aandrang van de Actie-

groep Economen en de Werkgroep Economen is geëist dat vóór 30 juni door de Faculteitsraad een besluit wordt genomen opdat verhinderd wordt dat de vaststelling van het onderwijsprogramma voor volgend jaar onmogelijk wordt. Inmiddels is al

door een groot aantal studenten een protestverklaring naar de Faculteitsraad en de commissie gestuurd. Hierin wordt het besluit van de Faculteitsraad en het gedrag van Prof. Zahn gekritiseerd. In deze verklaring staat voorts dat de Faculteits-

raad onverwijld terug moet komen op haar besluiten. De vrijheid van wetenschapsbeoefening van medewerkers, hun rechtszekerheid en de keuzevrijheid van studenten moet hersteld worden.

G.B.
J.C.

ECONOMISCHE SOCIOLOGIE

PLEIDOOI VOOR EEN BREDE BENADERING

Wanneer men de plaats van dat deel van de sociale wetenschappen afbakt wat economisch-sociologie genoemd wordt, kan dat op verschillende manieren gebeuren. Op de eerste plaats zou na een beschrijving en een begripsverheldering van de sociologische denktrant en probleemstelling en na het aangeven van de bijzondere kenmerken van het "economische", daaruit een omschrijving worden opgesteld, waarmee dan het domein van het vakgebied wordt omlijnd. Sociologie kan omschreven worden als het volgens bepaalde regels beschrijven, verklaren en voorspellen van intermenselijk gedrag binnen grote en kleine groepen of van de min of meer geregelde betrekkingen tussen de mens en de maatschappelijke instituties (een vast patroon van gedragsvormen in bijv. scholen, kerken, politieke partijen, markten, werkgevers- en werknemersorganisaties). Deze gedragingen worden dan bezien vanuit de betekenis die er aan gehecht wordt. Een betekenis wordt weergegeven in de vorm van verschillende waarden, belangen, doelstellingen en normen van een grote groep mensen, voorbeelden hiervan zijn resp. gezondheidszorg, eigendom, welvaartmaximering, verkeersregels. Wordt het "economische" opgevat als die aspecten van het menselijk gedrag die betrekking hebben op produktie, ruil, verdeling en consumptie van schaarse alternatief aanwendbare goederen en diensten, dan kan met beide begripsomschrijvingen het sociologisch specialisme worden aangegeven.

Een veel geciteerde definitie die op het voorgaande aansluit is die van Neil J. Smelser in The sociology of economic life, 1963. Voor hem is economische sociologie de 'toepassing van de sociologie op dat complex van activiteiten dat zich bezighoudt met de voortbrenging, verdeling, ruil en verbruik van schaarse goederen en diensten (p. 57 ned. vert.) Onder deze ruime definitie vallen o.a. bedrijfssociologie, vakbondsociologie, markt-sociologie. Het gaat hierbij voornamelijk om het opsporen van causale betrekkingen tussen economische en niet-economische (sociale) aspecten van sociale systemen.

Tegen eenzelfde achtergrond als die van Smelser wordt door H.J. van Zuthem het terrein van zijn vakgebied gezien.

In zijn omschrijving vat hij economische sociologie op als "de bestudering van de participatie van maatschappelijke groepen in het proces van

voortbrenging en verdeling van goederen en diensten vanuit de vormen van participatie, de daaraan ten grondslag liggende waarden en belangen en de daarmee verbonden rechten, plichten en machtsverhoudingen".

De verschillende termen van de definitie worden door hem als volgt aangeduid. De maatschappelijke groepsindeling vindt plaats op basis van vijf grondposities die men in de westerse ec. orde kan innemen: werknemers, ondernemers, consumenten, kapitaalverschaffers en overheid. Vormen van participatie zijn: bedrijven, markten (arbeids-, kapitaal- en consumptiemarkt), overlegorganen. Als voorbeelden van belangen en waarden kunnen genoemd worden: werkgelegenheid, inkomen, welvaart, eigendom, winst, verantwoordelijkheid. Rechten en plichten zijn kenmerken van posities, waaronder vooral macht gerekend wordt (de mogelijkheid het gedrag van anderen te wijzigen of te continueren overeenkomstig eigen doelstellingen). Met behulp van deze termen kunnen dan verschillende probleemstellingen worden omschreven. De onderwerpen kunnen dan gerangschikt worden onder de sociologie van de economische orde, de sociologie van de onderneming en de sociologie van de arbeid (macro, meso, micro-nivo). Thema's die hierbij aan de orde komen zijn o.a.: industriële verhoudingen, klassen en klasseverhoudingen, de vraag of er nog klasseverhoudingen bestaan in de moderne industriële samenlevingen, macht en democratie in de onderneming, medezeggenschap in de verschillende landen, arbeidsverdeling en de gevolgen daarvan.

Van Zuthem ziet het steeds verder uit elkaar groeien van economie en sociologie als een ernstig nadeel voor het inzicht in het economisch leven. Een visie op de samenleving is bij hem een voorwaarde voor de beoefening van economische sociologie. Naast deze opvatting waarbij sprake is van een sociologisch specialisme, is er een richting waarbij men van mening is dat economische sociologie geen zelfstandig onderdeel is van de sociologie. Zo ziet E. Zahn de economische sociologie als een overkoepelend begrip voor een grote verscheidenheid van sociale probleemcomplexen waarmee economen te maken krijgen. Een van de taken voor het beoefenen van het vak is, dat er naar gestreefd moet worden de 'verzuiling' (een karakteristieke trek voor Nederland) binnen de sociale wetenschappen te doorbreken. Veel economen hebben weinig oog voor de onderzoeken van andere wetenschaps-takken als sociologie, culturele antropologie, politicologie, sociale psychologie, sociale filosofie, en andersom is het evenzeer het geval. Zo theoretiseren economen over het functioneren van de maatschappij en over het menselijk gedrag, terwijl sociologen oordelen over monopolies, mededinging en winst. Economische sociologie is een begrip dat

volgens Zahn niet direkt gehypostaseerd gemaakt moet worden, maar dat het veel meer gezien dient te worden als competentie gemaakt moet worden, maar dat het veel meer gezien dient te worden als een inventarisatie van sociaal wetenschappelijke onderzoeken met betrekking tot economische problemen. Deze onderwerpen vallen uiteen in: - theoretische vraagstukken op het gebied van de economische orde, economische organisatie, economisch gedrag, economische ontwikkeling enz., begrippen die als aspecten van sociale orde, sociale organisatie, sociaal gedrag, sociale verandering benaderd worden.

- praktische vraagstukken, bijv. industrie, consumenten gedrag, arbeidsverhoudingen in West-Europa en Noord-Amerika, professionalisering, landbouwhervorming in ontwikkelingslanden, grondstoffenschaarste, automatisering.

Het accent bij deze benadering ligt bij de toepassing van sociologische, sociaalpsychologische en politicologische inzichten die verkregen zijn uit onderzoeksresultaten en die van belang zijn voor het verhelderen van actuele praktische economische vraagstukken.

Met recht kan hierbij gesproken worden van een brede benadering, gezien de diversiteit van de relevante onderwerpen die aan de orde kunnen komen en de interdisciplinaire aanpak. Voor Zahn is economische sociologie dan ook wat aan onderzoeksresultaten wordt bijgedragen voor het inzicht van problemen. Het is hierbij niet de bedoeling om vanuit deze onderwerpen tot algemene samenhangen of maatschappijmodellen te komen en ook niet is het de bedoeling expliciet uit te gaan van een maatschappijvisie voor de benadering van de onderwerpen zoals bij Van Zuthem.

Een brede benadering moet hier dan ook alleen in die zin opgevat worden dat vele onderwerpen aan de orde kunnen komen waarbij dan alle sociale wetenschappen betrokken worden, waarvan de sociaal-psychologische benadering domineert (economische problemen en sociale veranderingen bezien vanuit attitudes en aspiraties).

Een derde benadering die hier genoemd wordt is die waarbij nagegaan wordt wat de grondleggers van het vak onder het 'object' van hun studie verstaan. Als grondleggers van de economische sociologie worden vaak Marx, Weber en Durkheim genoemd. Bij hun ligt het zwaartepunt in de theorievorming voor een analyse van de westerse maatschappijvormen. Vanuit hun wetenschapsinteresses (voor Weber is dat het begrip van waardesamenhangen, voor Marx is dat de maatschappijhervorming en voor Durkheim het verklaren van sociale systemen) ging het in hoofdzaak om tot een constructie van een verklaringsideaal te komen waarbij door het overbelichten van essentiële kenmerken de bepalende factoren en krachten binnen het kapitalisme opgespoord worden. Voor Marx waren dat de klassetegenstellingen en bureaucratiesering als belangrijke kenmerken en Durkheim werkt met begrippen als orga-

nische en mecanische solidariteit en het collectief bewustzijn van de sociale orde. Een hedendaagse uitwerking van de ideeën van een van de grondleggers en wel van Marx, wordt gegeven door G. Carchedi. Voor hem is de bestudering van industriële verhoudingen en klasseverhoudingen een van de hoofdonderwerpen van de economische sociologie. Ook hij gaat ervan uit dat het hierbij niet gaat om een sociologische toepassing met betrekking tot verschijnselen die door economen bestudeert worden, zoals Smelser voorstelt, maar dat gebied van de sociale wetenschappen beslaat waarbij verschijnselen bestudeerd worden die zowel economisch als sociologisch van aard zijn. Als voorbeeld kan het verschijnsel 'loon' genoemd worden. Economen houden zich bezig met het verklaren van loonbewegingen. Men analyseert hoe binnen bepaalde grenzen de fluktuaties verlopen in een bepaalde periode. Hierbij wordt afgezien van vragen waarom de lonen rond een bepaald gemiddelde schommelen of hoe de loonhoogte feitelijk tot stand komt. Veelal wordt afgezien van de sociale factoren die het loon bepalen, zoals algemene opvattingen over de hoogte van het minimum-loon en andere culturele, politieke en ideologische factoren.

Kenmerkend voor de door hem gevolgde werkwijze is het gebruik maken van het begrip determinatie en het invoeren van abstraktienivo's. Op het eerste abstraktienivo wordt het economisch systeem bezien vanuit de essentiële kenmerken van de kapitalistische produktiewijze en het kapitalistisch produktieproces, deze zijn het eigendomsaspect, het aspect van de toeigening van meerwaarde en het functionele aspect, waarbij iemand in het produktieproces of de functie van het kapitaal vervult of de arbeidsfunctie. Op het tweede nivo wordt de politieke- en ideologische structuur ingevoerd in het sociaal-economisch stelsel. Het economisch systeem is evenwel determinerend (uiteindelijk bepalend) voor de politieke en ideologische structuur. De politieke en ideologische structuur kunnen echter wel in een bepaalde fase dominant zijn bijv. in een oorlogseconomie of in het feudalisme. Op het derde nivo wordt een concrete maatschappij bestudeerd. Hierbij worden de verschillende sociaaleconomische systemen geanalyseerd die gedomineerd worden door de economische, politieke of ideologische structuur, bijv. Nederland in de beginfase van het kapitalisme. Op het vierde nivo vindt er een onderzoek plaats naar de economische conjunctuur en de politieke en ideologische situatie van een bepaald land op een bepaald tijdstip. Onderwerpen die door Carchedi behandeld worden zijn o.a. industriële verhoudingen, opkomst van de nieuwe middenklasse, ideologie, invloeden van de technologische ontwikkelingen op arbeid.

Bezien we de drie benaderingswijzen, dan valt daarbij op dat de onderwerpen voor een groot deel samenvallen bijv. industriële verhoudingen. De gevolgde wetenschappelijke werkwijze verschilt naar de impliciete wetenschapsinteresses. Wat wil men bereiken; het begrijpen of voorspellen of veranderen of 'social engineering' van de sociaal-economische orde in zijn totaliteit en/of van partiële probleemstellingen? Smelser ziet als hoofdtaak het verklaren en voorspellen van causale samenhangen binnen sociale systemen en gaat daarbij uit van gedragsveronderstellingen als rationeel gedrag. Ook Van Zthem heeft een voorkeur voor functionele analyse maar vindt wel dat er verschillende be-

naderingen mogelijk zijn voor de sociaal-economische problematiek. Voor Zahn is het vertrekpunt gelegen bij het begrijpen en wil daarmee komen tot een overzicht van de directe maatschappelijke problemen, bezien vanuit een sociaal-psychologisch perspectief met behulp van praktische onderzoeksresultaten. Hierbij raakt een analyse van de sociaal-economische orde op de achtergrond. Carchedi gaat daarentegen uit van een theoretische conceptie van de maatschappelijke orde en wil op basis daarvan de concrete economische problematiek beschrijven. Een brede benadering zou dan inhouden, dat binnen het werkterrein van de economische sociologie, relevante actuele sociaal-economische problemen bestudeerd zou moeten worden vanuit de verschillende wetenschapsinteresses omtrent het functioneren van de economische orde (moderne industriële samenlevingen ofwel het kapitalisme) en dat het hierbij essentieel is, de verschillende benaderingswijzen met elkaar te confronteren.

Th. Schlüter
(kand. ass. ec. soc.)

- 1) geraadpleegde literatuur:
collegediktaten van prof. Van Zthem,
prof Zahn en dr. Carchedi

BOEKBESPREKING

Punch Time Clock

Identify Card	.0156 minute
Get from Rack	.0246
Insert in Clock	.0222
Remove from Clock	.0138
Identify Position	.0126
Put Card in Rack	.0270
	<u>.1158 minute</u>

Ziehier een kenmerkend voorbeeld van hoe de in de industriële produktie al sinds Taylor bekende managementmethoden nu ook in de administratieve sfeer worden toegepast. Het is ook met dergelijke voorbeelden, dat Harry Braverman, directeur van de uitgeverij Monthly Review Press te New York, zijn studie kreeg als ondertitel "the Degradation of Work in the Twentieth Century" en moet, zoals Paul Sweezy in een begeleidend voorwoord uiteenzet gezien worden als een poging om de analyse die Karl Marx van de arbeidsverhoudingen in de 19e eeuw gemaakt heeft (2), naar onze tijd door te trekken. In tegenstelling tot Marx schetst Braverman alleen de objectieve gevolgen van de technologische ontwikkeling voor de arbeidsverhoudingen en voor de samenstelling van de arbeidersklasse. Subjectieve ontwikkelingen, zoals eisen die de vakbeweging met betrekking tot de zich wijzigende arbeidsverhoudingen stelt en de gevolgen die dat weer heeft voor het beleid van de ondernemingsleiding, blijven buiten beschouwing. Och ziet Paul Sweezy "Labor and Monopoly Capital" als een belangrijke aanvulling op het bekende, door hemzelf en Paul Baran geschreven "Monopoly Capital" (3), waarin immers van vraagstukken betreffende de produktiewijze en managementmethoden vrijwel geheel geabstraheerd werd.

In veel economische verhandelingen komen de in loondienst werkende mensen slechts voor in termen als "stijgende loonkosten". Andere auteurs doen moeite om nieuwe managementmethoden, andere loonsystemen of minder vergaande vormen van arbeidsverdeling te bedenken, in een poging bijvoorbeeld het stij-

gend ziekteverzuim te keren en de arbeidsproduktiviteit te verhogen. Het bestaan van de in de onderneming werkende mensen zelf, hun élan, hun behoeften, maar ook hun betekenis in het produktieproces, worden in dergelijke studies echter in feite ontkend - hoewel zij het toch zijn die de produktie en de andere voor de onderneming noodzakelijke werkzaamheden materiëel tot stand brengen. Deze auteurs lijken het economisch gebeuren dan ook meer te waarderen, naarmate het aandeel in de produktie, dat de ondernemingsleiding en de vermogenverschaffers als cash-flow in handen komt, vergroot kan worden. Echter ook in geschriften, waarin de economische concentratieverschijnselen, die de ondernemingswijze produktie tegenwoordig meer en meer vertoont, bekritiseerd worden, wordt kikkwils nagelaten de betekenis van dergelijke ontwikkelingen voor de werkende mensen te onderzoeken. Wat deze kritici meer interesseert, lijken de concurrentieverhoudingen te zijn tussen de grote en kleinere ondernemingen alsmede het behalen van extra-winsten ten kost van kleinere concurrenten en van de "consumenten". Hoewel dit uiterst belangrijke vraagstukken zijn - door het niet in de beschouwingen betrekken van de in loondienst werkende mensen en de belangen die zij ontwikkelen, blijft een belangrijke, volgens ons essentiële factor buiten beschouwing in de analyse van de externe organisatie.

"Labor and Monopoly Capital" is inderdaad een studie, waarin dergelijke elementen wél aangedragen worden. Zoals gezegd gaat het Braverman om de objectieve ontwikkelingen. Allereerst de doorvoering van het "scientific management", zoals dat met name door Frederick Taylor ontwikkeld werd tegen de achtergrond van de technische revolutionairing van het produktieproces. Uit citaten uit diens "The Principles of Scientific Management" komt naar voren hoe de moderne managementmethoden tot doel hebben, de traditionele vakbekwaamheid van de ambachtsman door middel van een ver doorgevoerde arbeidsverdeling terug te brengen tot ongeschoolde, in regels en formules vastgelegde handarbeid. Alle beleidsaspecten, die vroeger een integrerend bestanddeel uitmaakten van de arbeid, worden zoveel mogelijk van de "shop-floor" verwijderd en in de directiekantoren gecentraliseerd. Vanuit het oogpunt van de ondernemingsleiding betekenen de nieuwe managementmethoden een steeds verdere werkelijke controle over het produktieproces, waar deze in de ambachtelijke periode alleen nog formeel kon zijn. Een opvoering van de arbeidsproduktiviteit, waarvan de baten niet de loonafhankelijken ten deel vallen en waardoor de creatieve vermogens van de arbeider meer en meer ontkend worden. Braverman: "It is precisely their effort and métier to visualize labor not as a total human endeavor but to abstract from all its concrete qualities in order to comprehend it as universal and endlessly repeated motions, the sum of which when merged with the other things that capital buys - machines, material, etc. - results in the production of a larger sum of capital than that which was 'invested' at the outcast of the proces" (p. 181/2).

Een tweede ontwikkeling, die Braverman signaleert is een verder verbreiding van de ondernemingswijze produktie in sectoren waar dit eerder niet het geval was. Behoeften die vroeger door huis

vervolg blz. 8

PROPEDEUSE een goed begin

Na 5 jaar soms hevige acties door de verschillende eerstejaarsgroeperingen, krachtig ondersteund door AktieGroep Economen, lijkt deze strijd eindelijk rijpe vruchten af te werpen. Op 16 juni heeft de Faculteitsraad haar goedkeuring gegeven aan een nieuwe examenregeling waarin de scherpe kantjes van de selectie en de tempodwang in de propedeuse verdwenen zijn. Op 30 juni zal de FR vergaderen (heeft ... vergaderd) over voorstellen omtrent studie-inhoudelijke veranderingen in de propedeuse.

geschiedenis

In 70-71 werd een nieuwe propedeuse ingevoerd, mede naar aanleiding van de uitslag van een enquête onder studenten, waarin vele klachten en ernstige kritiek op de bestaande propedeuse naar voren kwamen. Opvallend was echter dat het nieuwe propedeuseprogramma veel overeenkomsten vertoonde met de selectieve-propedeuse ideeën van Posthumus. Illustratief in dit verband is het verschil in slagingspercentages:

vóór 70-71 ongeveer 75%, daarna circa 50% en later nog minder. Een verandering die door studenten positief werd ontvangen, de (gedeeltelijke) vervanging door pleno-colleges door werkgroepen, kwam nauwelijks uit de verf door de tentamen-gerichte aanpak van de leerstof, het gebrek aan integratie tussen de verschillende vakken, de tempodwang en de wijze van tentamineren (multiple choice). Deze halfslachtigheid en ambivalentie gecombineerd met het sterk selectieve karakter van de propedeuse, waarbij teveel geselecteerd werd op tempo en op voor de verdere studie weinig relevante aspecten (uit het hoofd leren) vormden de voedingsbodem voor een stroom van klachten en kritiek van de studenten.

Mede op aandrang van de Aktie-Groep Economen begonnen in 72-73 de eerstejaars zich meer te organiseren en duidelijker op de voorgrond te treden. Eind '72 werd een anti-selectie actie gehouden als gevolg waarvan de 46-puntenregeling werd ingevoerd. Het voorstel van de ACE om de geldigheidsduur van de toetsen te verlengen kreeg toen geen meerderheid in de FR. Op studieinhoudelijk gebied kregen de eerstejaars bijval van Knaack en De Lange die twee discussienota's schreven hetgeen resulteerde in een algemene inleiding van 3 weken in september.

In 73-74 kwam een discussiekern van de grond bestaande uit eerstejaars en Aktie-groepers die in maart de "Nota over de Propedeuse" publiceerde waarin bezwaren tegen de huidige propedeuse alsmede alternatieven beschreven stonden. De nota en de ondersteuning van vele studenten en enkele docenten aan de daarin geponeerde stellingen leidden tot een verbetering van de algemene inleiding en de instelling van een paritaire Commissie Propedeuse-Programma die de doelstellingen van de Propedeuse moest gaan toetsen aan de praktijk.

Dit jaar kwam de eerstejaarsgroep vrij snel tot bloei en kreeg een actieve kern van ongeveer 25 mensen. De nota-traditie werd voortgezet door hun "een kritiese nota, een kritiese noot" waarin zij een schema voor een alternatief propedeuse-programma hebben opgesteld dat in latere

geschriften is uitgewerkt en ingevuld. De drang tot schrijven c.q. stencilen van de huidige eerstejaars (getuige ook het bloeiende "Ons Optimum") en hun pogingen tot realisatie van hun eisen door organisatie en actie hebben geresulteerd in een vrij fundamentele verandering van de propedeusestudie.

examenregeling

Met de invoering van de nieuwe examenregeling is de 46-puntenregeling ten grave gedragen. Deze regeling had als nadelen: de mogelijkheid tot subjectieve beoordelingen, de één jaar durende geldigheid van de toetsen en de zeer ondoorzichtige structuur van de regeling. Van studentzijde is altijd gepleit voor een langere geldigheidsduur van de toetsen, gekoppeld aan meer herhalingsmogelijkheden en de eis "alle toetsen voldoende". Volgens hen moest de verbetering van de examenregeling niet geschieden middels een vermindering van de stof maar door een verdieping in combinatie met een langere geldigheidsduur. De nieuwe regeling komt vrijwel volledig tegemoet aan bovenstaande wensen. Zij bevat de volgende elementen:

- gedurende een cursusjaar wordt viermaal gelegenheid geboden een A of B toets in in elk vak te doen, namelijk in september, december, april (rond Pasen) en juni
- men is voor het propedeuse-examen geslaagd wanneer men alle onderdelen met goed gevolg heeft afgelegd. Het aantal herkansingen per onderdeel is beperkt tot 4.
- de met goed gevolg afgelegde boekhoudtoets is onbeperkt geldig. De andere toetsen (onderdelen) hebben een beperkte geldigheidsduur tot 1 september van het tweede studiejaar (dus tot het begin van het derde studiejaar). In bijzondere gevallen kan de examencommissie hiervan afwijken.
- voor beursstudenten gelden de volgende bepalingen: Studenten die eind juni van het eerste studiejaar voor ten minste 8 toetsen (excl. vrijstellingen) zijn geslaagd krijgen een gunstig advies voor het komende cursusjaar. Studenten die eind juni ten minste 4 toetsen hebben behaald krijgen een gunstig advies voor een beperkte periode. Als na die periode ten minste 8 toetsen met goed gevolg zijn afgelegd wordt continuering voor het gehele cursusjaar geadviseerd.

Deze nieuwe examenregeling is op 16 juni van kracht geworden hetgeen betekent dat de huidige eerstejaars reeds hiervan gebruik kunnen maken.

programma

Naast de strijd voor een versoepeling van de examenregeling hebben de eerstejaars ook acties gevoerd voor veranderingen in het propedeuseprogramma. Hun voorstellen tot verandering kwamen grotendeels voort uit kritiek op de gebrekkige en halfslachtige uitwerking van de op zich positief gewaardeerde doelstellingen voor de propedeuse, zoals geformuleerd door de Onderwijs Programma Commissie in 1970. Daarenboven legden zij sterk de nadruk op een historische benadering van de economische theorieën gecombineerd met een flink brok wetenschapsfilosofie en actualiteit.

De concrete uitwerking van deze algemene uitgangspunten leverde het volgende alternatieve programma op (uit 'een kritiese nota, een kritiese noot')

- een algemene inleiding tot aan de Kerst waarin micro, macro en bedrijfs geïntegreerd behandeld worden, vanuit een historisch perspectief en gerelateerd aan het vak Wetenschapsfilosofie.
- In het tweede trimester een gescheiden behandeling van de drie vakken doch met regelmatige verwijzingen naar de in de inleiding behandelde stof.
- In het derde trimester eveneens een gescheiden behandeling maar met dit verschil dat de drie vakgroepen hetzelfde onderwerp behandelen voor een bepaald aantal weken; thematisch onderwijs dus. Bovendien worden andere toetsingsmethoden dan de gebruikelijke multiple-choice vragen gepropageerd.

Inmiddels heeft de Commissie Propedeuse Programma een rapport uitgebracht waarin een interim-programma voor 75/76 wordt voorgesteld. De Commissie wil de realisatie van dit programma kritisch volgen ten einde een definitief programma op te stellen. Haar voorstellen gaan slechts enkele stappen in de richting van de ideeën van de eerstejaars en zijn erg algemeen en voorzichtig geformuleerd. De CPP is van mening dat 'met name een behandeling van actuele problemen, geschiedenis van het economisch denken en wetenschapsfilosofie niet mogen worden verwaarloosd'. Zij acht het wenselijk dat de stof 'tevens in historisch perspectief wordt geplaatst' en vindt dat een elementaire oefening in de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid 'op zijn minst geboden is'. Men dringt aan op coördinatie tussen de verschillende vakken.

De Propedeuseraad heeft in haar reactie op het rapport een duidelijkere visie gegeven: 'De algemene inleiding van 5 weken aan het begin van de cursus en 2 weken na Pasen dient zich niet te beperken tot een aantal pleno-colleges maar vereist:

- a) een integratie voor die perioden van de vakken mikro- en makro-economie en een coördinatie met de vakken boekhouden en bedrijfseconomie;
 - b) werkgroepcolleges, waar de in de pleno-colleges gegeven stof kan worden besproken;
- Bovendien wordt aangedrongen op coördinatie met het vak Wetenschapsfilosofie en wil men het verplichte gedeelte van dit

vak, naast de 4 weken na de inleiding, uitgebreiden tot 4 weken in februari. Verder is de Propedeuseraad van mening dat het 'normale' programma afgestemd moet worden op de algemene inleiding in de vorm van verkorting alsmede voortdurende terugverwijzing naar die inleiding.

Met name op initiatief van de AGE-vertegenwoordigers heeft ook de Onderwijs-Commissie bepleit voor vergaande uitwerking van de algemene lijnen van het rapport van de CPP. Deze uitwerking moet volgens de OC, naast de voorstellen van de Propedeuseraad, de volgende punten bevatten:

- behandeling van de theorieën van de diverse economische scholen
- beoefening van de schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid d.m.v. referaten waarbij 'deelname van studenten verplicht dient te worden gesteld', gecompenseerd door enige vrijstelling bij de toetsen
- 'De toetsing van de algemene inleiding.... en van het vak Wetenschapsfilosofie, dient.... te geschieden met open vraagstelling'.
- De OC geeft de voorkeur aan 13 weken algemene inleiding.

ROBINSON & EATWELL

Het functioneren van een algemene inleiding is sterk afhankelijk van de literatuur die gebruikt wordt. Vandaar dat de eerstejaars nijver naar literatuur hebben gezocht waarna het boek van Robinson en Eatwell het meest geschikt werd bevonden. De vakgroep Macro-economie is dezelfde mening toegedaan en zal tot de Kerst een algemene inleiding verzorgen waarbij gedeelten van R en E gebruikt zullen worden. Aangezien een integratie tussen Micro- en Macro wordt bepleit, met name door Propedeuseraad en OC, moest ook de vakgroep Micro overtuigd worden. Daarom hebben de eerstejaars een open brief aan die vakgroep gestuurd waarin zij de verschillende bezwaren van de vakgroep tegen het boek hebben trachten te ontzenuwen. Micro wil wel een ander boek dan Delfgaauw en deelt grotendeels de kritiek daarop maar is van mening dat R en E te eenzijdig is, foutjes bevat en bovendien te weinig Micro behandelt. Zij ziet te weinig Micro in R en E omdat zij gaat vergelijken met het huidige Micro-programma en het boek niet toetst aan de doelstelling: inte-

gratie van micro- en macro-economie. Een compromis kan volgens de eerstejaars misschien gevonden worden in een combinatie van R en E en een typisch neo-klassiek boek.

Op 30 juni zal de FR waarschijnlijk haar goedkeuring (ge)geven (hebben) aan het nieuwe propedeuseprogramma. Vooral als de aanbevelingen van de Propedeuseraad en de OC volledig worden overgenomen, kan gezegd worden dat de eerstejaars een uitstekend resultaat hebben geboekt. De verbetering van de examenregeling biedt in dit verband voldoende gelegenheid om de mogelijkheden van het nieuwe programma ten volle te benutten. Het eerste 5-jarenplan dat in 1970 van start ging en in de eerste jaren moeizaam op gang kwam, is hiermee voor de studenten met een fraaie overwinning afgesloten. In september loopt het tweede 5-jarenplan van stapel. Hopelijk zullen over 5 jaar met name de doctoraalstudenten in eenzelfde feeststemming verkeren.

H.V.

kritiek op CPB-studie

VERKLARING VAN ECONOMEN BETREFFENDE DE ANALYSE VAN HET CENTRAAL PLANBUREAU OVER HET WERKGELEGENHEIDSVRAAGSTUK

In de afgelopen maanden is de werkloosheid gestegen tot een ongekende omvang. Meer dan 200.000 mensen worden hierdoor rechtstreeks getroffen in hun bestaanszekerheid, inkomen en levensomstandigheden. Bestrijding van de werkloosheid verdient daarom de hoogste prioriteit in het economisch beleid.

De regering heeft haar visie op de oorzaken van de werkloosheid en op het te voeren beleid gepresenteerd in de Nota inzake de werkgelegenheid. Hierin speelt de gedachtegang van het Centraal Planbureau, waarin een zogenoemd structureel tekort aan arbeidsplaatsen wordt toegeschreven aan stijging van de reële arbeidskosten, een grote rol.

Van verschillende zijden is op deze gedachtegang scherpe kritiek uitgeoefend; in het bijzonder verwijzen wij naar de NVV-nota "Loonkosten en werkgelegenheid", en naar een artikel in Economisch-Statistische Berichten van 21 mei jl., geschreven door R.A. de Klerk, H.B.M. van der Laan en K.B.T. Thio.

Naar onze mening is de kritiek overtuigend; deze leidt, alle argumenten overziende, tot de conclusie dat de analyse van het Centraal Planbureau eenzijdig van opzet en wetenschappelijk niet voldoende gefundeerd is. Eenzijdig, want de loonkosten zijn vrijwel als enige verklarende grootheid in de beschouwing betrokken. Onvoldoende gefundeerd, want het model levert resultaten op die niet overeenstemmen met de werkelijkheid en strijdig zijn met de veronderstellingen. Aldus vestigt het Centraal Planbureau de indruk de werkgelegenheidsproblematiek niet voldoende onbevooroordeeld te benaderen.

In de discussie rond dit vraagstuk en het ten aanzien daarvan te voeren beleid, is grote nadruk gelegd op de analyse van het Centraal Planbureau. Juist daarom achten wij het van belang openlijk vast te stellen dat de discussie over de werkgelegenheidsproblematiek niet meer op basis van

de CPB-analyse kan worden gevoerd.

Namens de initiatiefnemers,

Drs. A.J.E. Ferf
Drs. P. Jongejan
Drs. F.A.A.M. van Winden

TOELICHTING

Meer dan 200.000 mensen zijn op dit moment werkloos. Hierbij is dan nog afgezien van de tienduizenden die niet als werkloos geregistreerd staan, omdat ze een uitkering uit de WAO genieten, terwijl er van arbeidsongeschiktheid geen sprake is, van de vele jeugdige en vrouwelijke werknemers die niet staan ingeschreven bij de gewestelijke arbeidsbureaus, omdat ze niet uitkeringsgerechtigd zijn, en van de gastarbeiders die naar hun land van herkomst terug hebben moeten gaan. Honderdduizenden gezinnen maken het werkloosheidsprobleem aan den lijve mee nu zij met twintig procent minder rond moeten zien te komen. Honderdduizenden andere gezinnen wordt voorgehouden, dat er in de komende jaren geen ruimte is voor een reële loonsverbetering, omdat dit de werkgelegenheidssituatie verder zou verslechteren. Voor deze stelling wordt een beroep gedaan op rapporten en uitspraken van economen en m.n. op een rapport van het Centraal Planbureau: "Investerings, lonen, prijzen en arbeidsplaatsen", door H. den Hartog en H.S. Tjan. Volgens deze studie bestaat er een nauw verband tussen de groei van de werkgelegenheid en de loonstijgingen van de laatste jaren. De groei van de werkgelegenheid zou na 1963 sterk verminderd zijn t.o.v. de periode daarvoor omdat de "reële loonkosten" sinds dat jaar veel sterker gestegen zijn, zo luidt de redenering van het Centraal Planbureau. De belangrijkste beleidsconclusie die uit dit CPB-rapport naar voren komt is dat de "reële loonkostenstijging" in de toekomst sterk gematigd zal moeten worden om de omvang van de werkloosheid te doen verminderen of zelfs de groei daarvan maar af te remmen. In het bijzonder

meent het CPB te kunnen voorspellen dat een percent meer arbeidskostenstijging ten koste gaat van 35.000 arbeidsplaatsen, zoals blijkt uit de bijlage I van de werkgelegenheidsnota. Deze studie heeft langzamerhand een groot politiek gewicht, doordat er een centrale plaats aan is toegekend in belangrijke beleidsnotas van de regering (werkgelegenheids- en inkomensnota). Ook in het Centraal Economisch Plan 1975 en het verslag van De Nederlandsche Bank over 1974 wordt speciale nadruk gelegd op de CPB-studie.

Prof. Zijlstra - president van de Nederlandsche Bank - verklaarde over het CPB-onderzoek: "Ten principale lijkt mij het betoog nauwelijks voor betwisting vatbaar". Prof. van den Beld - directeur van het CPB - verklaarde: "De beste policy tegen structurele werkloosheid is toch wel kostenverlaging van het bedrijfsleven vooral verlaging van de loonkosten". Prof. Rutten - secretaris generaal bij het ministerie van economische zaken - : "De economische veroudering en afbraak van arbeidsplaatsen kan worden tegengegaan door vertraging van de stijging van het reële, primaire loon per werknemer (de loonkosten van de werkgever). Dat is een zeer goedkope werkgelegenheidspolitiek".

Hieronder geven wij een samenvatting van enige argumenten die tegen de CPB-studie zijn aan te voeren.

1. De opzet van het CPB-model (een zgn. jaargangenmodel) is zodanig, dat de resultaten voor een bepaalde periode, met name de berekende werkgelegenheidsontwikkeling, bepaald zijn door de gegevens en resultaten van een zeer lange daaraan voorafgaande periode. Indien de gegevens beschikbaar (of aangenomen) zijn om de werkgelegenheidsontwikkeling te berekenen voor de gehele naoorlogse periode (zoals hier het geval is) dan is het uit wetenschappelijk oogpunt noodzakelijk om de resultaten van het model voor die hele periode te presenteren. Het CPB heeft dan ook geprobeerd om resultaten te krijgen voor de jaren vanaf 1948; gepresenteerd wordt slechts

de uitkomst vanaf 1960. Hier is een duidelijke reden voor: de resultaten voor de jaren 1948 - 1959 zijn zo ver bezijden de realiteit, dat men ze maar weg gelaten heeft (dit wordt min of meer toegegeven). Uit oogpunt van wetenschappelijke methode is alleen al daarom het model niet van toepassing op de werkelijkheid.

2. Het model is niet getoetst aan de werkelijkheid; dit is ook niet mogelijk. Dit betekent dat afwijkingen tussen de uitkomsten van het model en de werkelijke ontwikkeling niet wetenschappelijk beoordeeld kunnen worden. Een zekere mate van aanpassing voor een korte periode vindt men altijd wel en met praktisch ieder model. Zeker wanneer gewerkt wordt met zo'n groot aantal vrije parameters, als in dit model gebeurd. Het zou dan ook wenselijk geweest zijn wanneer het CPB een gevoeligheidsanalyse had uitgevoerd (en gepresenteerd) om de gevolgen van veranderingen in de parameters voor de resultaten duidelijk te maken.

3. In de CPB-studie wordt economische veroudering geïdentificeerd met afstoting van kapitaalgoederen als gevolg van de "reële arbeidskostenstijging". De NVV-nota Loonkosten en werkgelegenheid merkt hierover op (pag. 32): "Economische veroudering van een kapitaalgoed kan echter niet vastgesteld worden aan de hand van de voor een kapitaalgoed benodigde loonkosten. Economische veroudering is een gevolg van de technische ontwikkeling d.w.z. het beschikbaar komen van nieuwe kapitaalgoederen en kan pas gekonstateerd worden door vergelijking tussen kosten en opbrengsten van het aanwezige en het nieuwe kapitaalgoed. Economische veroudering betekent bovendien niet per definitie het buiten gebruik stellen van een kapitaalgoed".

4. In de CPB-studie is een essentiële veronderstelling dat de kapitaalcoëfficiënt konstant blijft. Zowel in genoemde NVV-nota als in het artikel Het CPB en de ontwikkeling van de werkgelegenheid van de Klerk, van der Laan en Thio in ESB van 21 mei jl. wordt de onhoudbaarheid van deze veronderstelling aan-

getoond. In hun commentaar op het bovengenoemde artikel geven den Hartog en Tjan dit impliciet toe.

5. In de visie van het CPB is de "knik" in de werkgelegenheidsontwikkeling rond 1963 veroorzaakt door een "knik" in de "reële arbeidskostenstijging" in datzelfde jaar. In het genoemde ESB-artikel is aangetoond dat het CPB deze "knik" in de werkgelegenheidsontwikkeling - die minder duidelijk is wanneer men ziet naar de feitelijke werkgelegenheidsontwikkeling - zelf heeft gekonstrueerd door in het jaargangmodel uit te gaan van een aantal zeer onrealistische veronderstellingen. In het bijzonder berust deze "knik" op een omvangrijke overschatting van het verlies aan arbeidsplaatsen over 1968 - 1973 die correspondeert met een even grote overschatting van de creatie van arbeidsplaatsen over 1948-1955 (700.00 manjaren).

6. De ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen komt overeen met het saldo van enerzijds de afstoot van arbeidsplaatsen en anderzijds de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen. In de studie van het CPB zijn de investeringen als gegeven opgenomen, m.a.w. in de studie van het CPB ontbreekt een verklaring m.b.t. het investeringsgedrag en daardoor is de studie onvoldoende om de werkgelegenheidsontwikkeling te kunnen verklaren.

7. In de studie van het CPB wordt de ontwikkeling van de werkgelegenheid uitsluitend bepaald door aanbodsfactoren; de invloed van structurele vraagveranderingen, die b.v. in de bouwrijverheid een belangrijke rol spelen worden buiten beschouwing gelaten.

8. De CPB-studie heeft een eenzijdig uitgangspunt gekozen, door de "reële loonkosten" als enige sleutelvariabele te kiezen. Andere verklaringsgronden zijn niet in de analyse betrokken. M.n. een studie van de werkgelegenheidsontwikkeling per sector en per regio is achterwege gebleven. Daarnaast heeft het Planbureau de betekenis van de sinds 1971 optredende onderbesteding in Nederland buiten beschouwing gelaten, evenals de stagnatie in de groei van de wereldhandel.

vervolg van blz. 5

huisvlucht werden vervuld, worden meer en meer door ondernemingen als waar op de markt aangeboden. Industriële productie verdringt ambachtelijke productie. Een geweldige uitgroei van administratieve behoeften. Braverman merkt met betrekking tot dit laatste op, dat er zowel een administratie van goederenstromen als een administratie van eigendomsclaims plaats vindt, die elkaar goeddeels dubleren. Vergroting van de rol van de overheid. Gezegd moet worden, dat Braverman de oorzaken van deze ontwikkelingen niet erg uitvoerig analyseert. In feite verwijst hij geheel naar "Monopoly Capital" van Baran en Sweezy.

Met deze ontwikkelingen hant alleereerst samen, dat steeds grotere delen van de bevolking in een loonafhankelijke positie geraken. Braverman gaat dan in het bijzonder in op de ontwikkelingen in de administratieve beroepen. Hij signaleert, dat op de omvangrijk geworden kantoren tegenwoordig op precies dezelfde wijze als in de productiesfeer getracht wordt een verdergaande arbeidsverdeling en centralisatie van beleid door te voeren. Ook hier time-studies, verhoging van het werkt tempo en de kwalificatie van de arbeid. Deze ontwikkeling is zeker met de introductie van moderne boekhoudmachines en computers verder voortgezet. Qua werkomstandigheden is er een steeds geringere verschil te ontdekken tussen pons-

kaarttypistes en lopende-band arbeiders in de produktie. De gemiddelde lonen zijn in de administratieve beroepen bovendien lager komen te liggen dan in de produktie. Soortgelijke ontwikkelingen stelt Braverman ook in de detailhandel vast. Tot slot gaat B. nog in op de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de samenstelling van de arbeidersklasse.

Hoewel Braverman's studie beslist inte resant is, blijft toch de pretentie Marx' analyses voor onze tijd geactualiseerd te hebben, onvervuld. Hiertoefontbreekt het B. niet alleen aan het uitvoerige feitenmateriaal, waar Marx zich op baseerde. Na lezing van B.'s boek zien wij met name uit naar een analyse van de stellingname van de vakbeweging en de invloed daarvan op de interne en externe organisatie, die in een studie onder de titel "Labor and Monopoly Capital" node gemist wordt.

Wim Schoutendorp

noten:

- (1) Harry Braverman: Labor and Monopoly Capital - The Degradation of Work in the Twentieth Century, New York, '74
- (2) Karl Marx: Het Kapitaal; m.n. boek I deel IV.
- (3) Paul A. Baran en Paul M. Sweezy: Monopoly Capital, New York, '66.

Forum werkgelegen- heid

Vrijdag 15 juni werd een Forum gehouden, onder het motto: "Zinnvolle of volledige werkgelegenheid", georganiseerd door de Facultaire Gastcollegecommissie. Forumleden waren: Prof. Heertje, Prof. de Gaay Fortman Jr. en Prof. Reynaerts (Tilburg, oud- NKV-bestuurder), voorzitter: Prof. Pais. Heertje hield een inleiding, waarin hij stelde dat tot 1963 de ontwikkeling van de lonen en inkomens zich had gedragen volgens de neo-klassieke leer: loonontwikkeling gelijk aan produktiviteitsstijging. Na de "loonexplosie" in 1964, ging de economie zich volgens de theorie v.d. Cambridge economen gedragen. Heertje wees de zaal op deze "praktische toepassing" van de Cambridge Controverse".

Voorts moet de werkloosheid verklaard worden uit de technische ontwikkeling. Prof. Reynaerts wees vooral op de arbeidsculturele aard van deze maatschappij. Grote werkloosheid leidt tot sociale spanningen en frustraties. Hij haalde voorts de CPB-analyse aan waarin gewezen werd op de loonkostenstijging als oorzaak van de huidige werkloosheid.

De Gaay Fortman wilde de werkgelegenheid (d.i. werkloosheid) eerlijk gaan verdelen. Ruimte moest er voorts komen voor vrijwillige (onbetaalde) arbeid. Oorzaak van de werkloosheid: "arbeid is te duur, dat is geen probleem voor mij, daar heb ik geen ingewikkelde economische modellen voor nodig". De dienstensector kan de werkloosheid niet meer opvangen (veroorzaakt door diepte-investeringen in andere sectoren) vanwege een vraagverschuiving, door de dure arbeid: "vroeger gingen de mensen in een hotel met vakantie, nu kampeert iedereen".

Pais vatte de inleidingen samen door te stellen dat de inleiders het over alles oneens waren behalve over de loonkostenstijging als oorzaak van de werkloosheid.

De zaal wilde vooral weten wat nu eigenlijk de oorzaak van de werkloosheid was.

Gewezen werd op internationale ontwikkelingen en het totaal negeren door de forumleden van de maatschappelijke vraag i.v.m. de huidige produktie. Onder huidige ec. orde kunnen blijkbaar aan de ene kant grote behoeften bestaan (b.v. huisvesting, gezondheidszorg, optrekking laagste inkomens enz.), terwijl aan de andere kant grote werkloosheid heerst.

Het forum kon geen oplossing bieden. Ter afsluiting van de forumdiscussie, hield Prof. Pais een slotwoord, waarin hij de zaal voorhield dat we in Nederland toch vooral niet de kant opmoeten van de situatie in Engeland, waar de loonstijgingen buiten alle proporties waren en de inflatie en werkloosheid eveneens.

Zo waren alle forumleden het dan toch over één ding eens.

Lezers die geïnteresseerd zijn in een wetenschappelijke benadering verwijzen wij naar de kritiek op het CPB in dit nummer.

A.S.

NEVENFUNCTIES

Het reguleren van nevenfuncties heeft al enige tijd de aandacht aan onze fakulteit. Nevenfuncties, die in universitaire tijd worden uitgeoefend, leggen beslag op tijd, die voor onderwijs en onderzoek bestemd is. Als fakulteit vraag je je dan af, of er geen kostbare formatieplaatsen worden verspild. Vroeger speelde dit probleem niet zo zeer, de fakulteit was kleiner en er waren minder specialisaties, zodat men een beter zicht had op de voortgang van de werkzaamheden. De democratisering heeft ook z'n rol gehad in het ter discussie stellen van nevenfuncties. De leden van de wetenschappelijke staf willen een rechtvaardige lastenverdeling en ze zijn niet meer bereid om op te draaien voor werkzaamheden die afgewenteld zijn door een 'hogere' staf, die zijn tijd aan nevenfuncties besteedt.

NOTA MEIJS

De oud-medewerker macro-economie, Drs. Meys, heeft zich eens over de wenselijkheid c.q. toelaatbaarheid van nevenfuncties gebogen. Dit resulteerde in de "Nota Meys", die het licht zag in september 1974, 7 maanden nadat de eerste inventarisatie van nevenfuncties was gemaakt. Nadat de nota voorzien was van commentaar door het fakulteitsbestuur hebben de vakgroepen er op gereageerd.

In de fakulteitsraad wilde men echter wachten met de behandeling van dit punt tot het C.v.B. regels voor nevenfuncties zou hebben opgesteld. Meys meende dat eerst de fakulteit voorstellen moest doen, omdat het vraagstuk per fakulteit verschilt in het C.v.B. zijn richtlijnen op deze afzonderlijke voorstellen moet baseren. Volgens hem was enige spoed bij de behandeling gewenst en was het onduidelijk wanneer het C.v.B. met voorstellen zou komen. De juistheid van dit laatste is wel gebleken, want tot nu toe is de behandeling van dit onderwerp in de fakulteitsraad steeds verdaagd en prijkt het als vast punt onder aan de agenda.

NEVENFUNCTIES EN ONDERZOEK

Meys constateert in zijn nota dat nevenfuncties activiteiten van jonge niet gepromoveerde medewerkers op het onderzoeksterrein — i.h.b. dat van de dissertatie — belemmeren door spreiding van de aandacht. Hij illustreert dat met het feit dat van dissertaties op onze fakulteit weinig terecht komt, wat slechts in enkele gevallen wordt gecompenseerd door andere publikaties. Als hij de lijst van publikaties vergelijkt met die van nevenfuncties, meent hij op het oog een negatieve correlatie te mogen veronderstellen. (De redactie heeft deze relatie onderzocht, zie de hiernaast staande statistische analyse.) Verder is hij van mening dat nevenfuncties de doorstroming van medewerkers belemmeren, omdat zij bij het aanvaarden van een nieuwe betrekking — waarbij vaak geen ruimte meer is voor nevenfuncties — het nieuwe salaris zullen afwegen tegenover het oude salaris met inbegrip van ontvangsten uit nevenfuncties.

BEOORDELING NEVENFUNCTIES

Meys vindt dat bij het beoordelen van nevenfuncties gelet moet worden op de betekenis voor onderzoek en onderwijs. Hij onderscheidt twee groepen: ten eerste die waarbij onderzoek en onderwijs baat hebben en ten tweede die waarbij dat niet of onduidelijk het geval is. Tot de eerste categorie rekent hij het lidmaatschap van: studietoelagen b.v. S.E.R. (+commissies), de redactie

statistisch bekeken

In ROSTRA nr. 38 is al aangekondigd dat het verband tussen nevenfuncties en onderzoek nader uitgewerkt zou worden. Uitgaande van de opgaven van de vakgroepen Bedrijfseconomie, Bedrijfsinformatica en Accountancy, EROS (Geografie en ISMOG) Macro- en Micro-economie t.a.v. nevenfuncties en publicaties is onderzocht of er wellicht een (positief dan wel negatief) verband tussen deze twee grootheden te ontdekken valt. Bij deze vijf grootste vakgroepen van de fakulteit is de relatie onderzocht tussen aantal pagina's publicaties per formatieplaats (Y) en aantal dagen besteed aan nevenfuncties per formatieplaats (X). De gegevens zijn afkomstig van opgaven van de vakgroepen en verzameld door de Onderzoekcommissie en het fakulteitsburo (overzicht nevenfuncties over 1973, aangevuld met nadere informatie over 1974 door ROSTRA).

Met behulp van de methode van de kleinste kwadraten is een regressieanalyse uitgevoerd met het volgende resultaat:

vakgroepen	X	Y	$\frac{Y}{X}$
EROS	4	35,5	32,4
Bedrijfsinformatica en Accountancy	6,6	24,8	27,9
Macro-economie	12	18,2	18,8
Bedrijfseconomie	13,5	17,7	16,2
Micro-economie	21	4,1	3,5

De regressielijn heeft de volgende gedaante:

$$\hat{Y} = 39,2 - 1,7 X$$

M.a.w., iedere dag extra die per jaar per formatieplaats aan bijbaantjes wordt besteed, kost de fakulteit 1,7 pagina's aan publicaties. Wordt 23 dagen aan nevenfuncties besteed ($X = 23$) dan bereikt de produktie aan onderzoeksresultaten het nulpunt. De meeste hoogleraren besteden tussen de 40 à 50 dagen ($40 < X < 50$) per jaar aan nevenfuncties. Toch is het aantal publicaties van hun hand niet gering. Hoe kan dat? Denk eens aan Prof. Dreesmann's indrukwekkende lijst publicaties (zie studie-gids). Er is maar een mogelijkheid, gezien de regressielijn: een gedeelte van de inkomsten uit nevenfuncties besteden de hoogleraren aan onderzoeksbureau's, die kant en klare studies leveren, gereed voor publicatie onder hun naam. Slechts de hoogleraren Verburg, v.d. Zijpp, en Van Philips blijven vër onder het gemiddelde van hun confrères. Of zouden hun opgaven niet kloppen? A.S.

van een tijdschrift e.d., die zich bewegen op het vakgebied van de betrokkene. De enige honorering van deze functies bestaat meestal uit presentiegelden en onkostenvergoedingen. Volgens Meys blijkt uit de lijst van publikaties dat deze functies voor de betrokkene eerder stimulerend dan remmend werken. De tweede categorie zijn de nevenfuncties, die alleen voordelig zijn voor de betrokkene, en dan wel via het inkomen dat zij daaruit verkrijgen. Hiertoekent hij allerlei doceerfuncties aan niet-universitaire opleidingsinstituten het meest voorkomende voorbeeld is het NIVRA.

Als de fakulteit of universiteit zou wensen dat universitaire docenten deze opleidingen bemannen, dan zouden — volgens Meys — de honoraria van de docenten ten goede moeten komen aan de universiteit of fakulteit, waarmee dan compenserende formatieplaatsen zouden kunnen worden bekostigd. Meys betoegt verder in zijn nota dat er bij de beoordeling van nevenfuncties niet zo zeer opgelet moet worden of ze in of buiten de werktijd vallen. Hij stelt: "Wij moeten af van de fictie dat wij geacht worden 42 uur voor de universiteit te werken en daarmee basta en dat al het overige bij wijze van spreken vrije tijd is". Ergo, Meys wil ook buiten de diensttijd geen nevenfuncties toelaten waarbij de fakulteit geen baat heeft. Voorlopig beperkt hij zich echter tot het formuleren van criteria voor werkzaamheden in diensttijd.

POLITIEKE NEVENFUNCTIES

Politieke nevenfuncties worden geregeld bij het Ambtenaren Reglement Amsterdam, waaronder ook onze fakulteit valt. Daaruit valt op te maken dat het C.v.B. extra verlof met behoud van inkomen moet verlenen voor het deelnemen aan vergaderingen van en het verrichten van werkzaamheden voor publiekrechtelijke colleges, indien dit niet in de vrije tijd kan geschieden, maar niet voor meer dan één dag per week. Overigens wil Meys voor politieke activiteiten, die meer dan één dag per week beslaan, géén verbod, maar een korting op de werktijd.

VOORSTELLEN UIT DE NOTA MEYS

I t.a.v. tijdelijke medewerkers en niet gepromoveerde of weinig gepubliceerd hebbende vaste medewerkers:

a) politieke functies

Ontraden aan jonge medewerkers, verder toestaan met het verlies van het recht van een "proefschriftdag". Indien de functie meer dan één dag per week beslaat, moet er een dienovereenkomstige korting van de formatieplaats en het salaris plaatsvinden.

b) gewone nevenfuncties

- 1 Nevenfuncties waar de fakulteit geen baat bij heeft: niet toestaan
- 2 Nevenfuncties waar de fakulteit wel baat bij heeft en die maximaal één dag per week kosten: toestaan met verlies van het recht van één "proefschriftdag"
- 3 Nevenfuncties waar de fakulteit baat bij heeft en die meer dan één dag per week beslaan: of toestaan met verlies van het recht om een proef-

schriftdag te claimen en met korting of niet toestaan.

II t.a.v. wel gepromoveerde of veel geplubliceerd hebbende vaste medewerkers, hoogleraren en lectoren.

a) politieke functies

Toestaan, maar indien de functie meer dan één dag per week beslaat een dienovereenkomstige korting op de formatieplaats en het salaris verrichten.

b) gewone nevenfuncties

- 1 Nevenfuncties waar de fakulteit geen baat bij heeft: of niet toestaan of korten.
- 2 Nevenfuncties waar de fakulteit wel baat bij heeft en die maximaal één dag per week kosten: toestaan.
- 3 Nevenfuncties waar de fakulteit baat bij heeft en die meer dan één dag per week kosten: of niet toestaan of korten.

ADVIES FAKULTEITSBESTUUR

Het Fakulteitsbestuur gaat grotendeels met deze voorstellen akkoord. In het geval van gewone nevenfuncties acht zij echter een korting op de werktijd ongewenst, omdat dit tot een versnippering van formatieplaatsen leidt. Samenvattend adviseert het Fakulteitsbestuur t.a.v. gewone nevenfuncties:

- 1 Nevenfuncties waar de fakulteit geen baat bij heeft: niet toestaan.
- 2 Nevenfuncties waar de fakulteit wel baat bij heeft: toestaan tot maximaal één dag per week.

ENQUÊTE

Om een overzicht te krijgen van de huidige stand van nevenfuncties heeft de Rostra-redactie een enquête gehouden onder de vakgroepen, de respons was

ongeveer 70 %. Voorzover we geen inlichtingen kregen van de wetenschappelijke staf, hebben we ons gebaseerd op de anderhalf jaar oude inventarisatie van nevenfuncties.

Uit deze enquête en de aanvullende gegevens valt het volgende af te leiden:

Vakgroep Micro

Behalve enkele in het oogspringende politieke functies (gemiddeld drie dagen per maand), functies bij overheidsadviesorganen en redactionele werkzaamheden. Relatief vrij groot tijdsbeslag echter nergens boven de 20 %. Ook de honoraria nergens meer dan 10 % van het bruto inkomen. Voor politieke functies presentiegelden.

Vakgroep Macro

Adviserende (betaalde) functies in Bank en Effecten Bedrijf. Weinig nevenfuncties door medewerkers. Honoraria in percentages niet opgegeven.

Vakgroep Bedrijfs-economie

Hier zijn in het oogspringend de docentschappen bij het NIVRA (zeven docenten van de vakgroep) en de lidmaatschappen van examencommissies. Hier zijn ook een aantal commissarissen bij N.V.'s en B.V.'s geconcentreerd. Het opgegeven tijdsbeslag is niet groot. De vakgroep verschaft geen inzicht in de honoraria. Nagegaan kon worden dat één dag NIVRA werkzaamheden per week neerkomt op + 20 % van het bruto inkomen bij de Universiteit.

Bedrijfsinformatica en Accountancy

De meeste part-time functies. Voor mensen in vaste dienst: 1 NIVRA docent 1 dag per week en een lid van de Eerste kamer + 40 dagen per jaar (voor het laatste is een compenserende regeling getroffen)

ISMOG

De nevenactiviteiten liggen in de onderzoek sfeer en op het redactionele terrein. Zéér weinig tijdsbeslag hiervoor en niet betaald.

Economische Geschiedenis

Volgens oude lijst weinig tijdsbeslag

Economische Sociologie

Geen opgave.

Vakgroep Recht

Oude lijst: commissie-werk, grootste tijdsbeslag 14 %, waarschijnlijk slechts onkostenvergoeding. Deze vakgroep wilde uit hoofde van privacy overwegingen geen medewerking verlenen aan ons onderzoek.

Wiskunde - Statistiek

Veel commissie- en raadswerk, ook buiten diensttijd. Geen betaalde functies.

Algemeen: De hoogleraren komen qua tijdsbeslag (en honorarium?) veelal dicht in de buurt van de 20 %. Hier doet zich het "zwaan kleef aan" effect van deze functies het duidelijkst gelden. De oudere medewerkers vallen in vergelijking hiermee op door hun gering aantal nevenactiviteiten. Gezien de uitlatingen van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen en van leden van het C.v.B. lijkt een aan nevenfuncties gespendeerd tijdsbeslag van maximaal één dag per week in het algemeen aanvaardbaar. Volgens de opgave blijkt iedereen zich hier keurig aan gehouden te hebben. P.B. & H.S.

Instituutsraad Criminologie in brief aan College van Bestuur Groningen: Extra verdiensten van staf in universitaire werktijd is "krimineel gedrag" Uit: UK Groningen no. 38 18 juni 1975

Klynveld Kraayenhof & co ACCOUNTANTS

Er is in de staf van ons kantoor te Amsterdam plaats en toekomst voor

jonge bedrijfseconomen accountant

die van plan zijn de post-doctorale opleiding tot

te gaan volgen.

Ons kantoor biedt tijdens deze studie een goede mogelijkheid veelzijdige ervaring op te doen.

Geïnteresseerden verzoeken wij een oriënterend gesprek aan te vragen bij het hoofd van onze Afdeling Personeelszaken, Prinses Irenestraat 59, Amsterdam. Telefoon 020 - 54 10 541.

Amsterdam Arnhem Breda Deventer Dordrecht Eindhoven 's-Gravenhage Groningen Haarlem Heerlen Hengelo Leeuwarden Maastricht Middelburg Rotterdam Utrecht Zwolle Barcelona Brussel Düsseldorf Hamburg London Madrid Milaan Parijs Zug Bogotá Buenos Aires Caracas Curaçao Jakarta Montevideo New York Paramaribo Quito Rio de Janeiro Salvador Sao Paulo

korrostrapondentie

Hierbij zou ik, namens de Werkgroep Economen willen reageren op het commentaar n.a.v. de verkiezingen in Rostra nr. 38, zoals een redakteur dit meende te moeten presenteren. Ik zou er de aandacht op willen vestigen, dat genoemde verkiezingsanalyse volledig voorbijgaat aan elke vorm van objectiviteit, die een redakteur van een onafhankelijk faculteitsblad ons inziens in acht dient te nemen. Wanneer men stelt: "Bij de studenten is de doorbraak van de Aktiegroep Economen permanent geworden"; dan gaat men voorbij aan de werkelijke gang van zaken.

Weliswaar consolideerde de Aktiegroep het zetelaantal, maar daar is dan ook alles meegezegd. Geen aandacht wordt geschonken aan het feit dat de Aktiegroep in vergelijking met vorig jaar achteruit is gegaan. Evenmin wordt aandacht besteed aan de stemmenwinst van de Werkgroep Economen, waaruit mijnsinziens geconcludeerd kan worden, dat het gematigde beleid van de Werkgroep door een groot deel van de studenten wordt gewaardeerd.

En eveneens geen woord over het feit, dat op grond van de percentages de Aktiegroep oververtegenwoordigd en de Werkgroep ondervertegenwoordigd is. Het zou dan ook van werkelijkheidszin hebben getuigd, indien de betreffende redakteur bovenstaande feiten onderkend had en dienovereenkomstig zijn commentaar had opgesteld.

Namens de Werkgroep Economen,
Kees ten Broek

BOEKHANDEL PEGASUS

K.Marx - THE ECONOMIC & PHILOSOPHIC
MANUSCRIPT OF 1844

edited, with an introduction by
D.J. Struik

255 blz., paperback

f 10,10

M.Dobb - CAPITALISM DEVELOPMENT AND
PLANNING

274 blz., paperback

f 7,95

M.Dobb - STUDIES IN THE DEVELOPMENT OF
CAPITALISM

402 blz., paperback

f 11,85

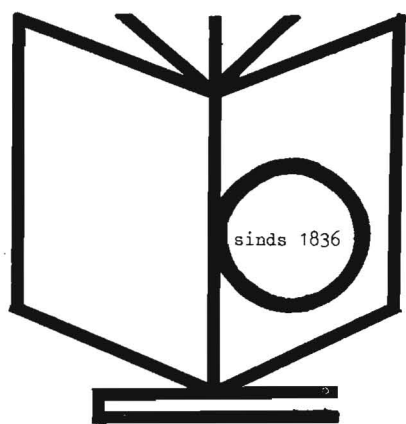
LEIDSESTRAAT 25, A'DAM
TEL. 231138

brinkman's

BOEKHANDEL

MAUPOLEUM KAMER 2386 Tel.5254024

Jodenbreestraat 23

EKONOMIE

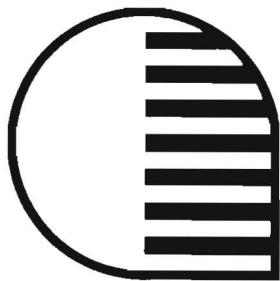
GEOGRAFIE

PLANOLOGIE

SOCIOLOGIE

Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguistiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguistiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguistiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguistiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguistiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguistiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment.**

daarom!

academische boekhandel
scheltema holkema & vermeulen bv
spui 10 amsterdam tel. 020-67212